

ISSN 1563-0269; eISSN 2617-8893

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Тарих сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия историческая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

BULLETIN

of history

№4 (103)

Алматы
«Қазақ университеті»
2021

ISSN 1563-0269; eISSN 2617-8893

ХАБАРШЫ

ТАРИХ СЕРИЯСЫ № 4 (103) желтоқсан

04. 05. 2017 ж. Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігінде тіркелген

Қуәлік № 16495-Ж

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Қартаева Т.Е., т.ғ.к., профессор (Қазақстан)

Телефон: +727-377 33 38 (1288)

e-mail: tarihabarshy@gmail.com

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Кәрібаев Б.Б., т.ғ.д., профессор – ғылыми редактор
(Қазақстан)

Ноғайбаева М.С., т.ғ.к., доцент – ғылыми редактордың
орынбасары (Қазақстан)

Әлімғазинов Қ.Ш., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Сұлтанғалиева Г.С., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Жұматаев Р.С., PhD, доцент (Қазақстан)

Омарбеков Т.О., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Жұмағұлов Қ.Т., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Қалыш А.Б., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Миша Майер (Misha Meyer) – профессор, Эберхард Карл
атындағы Тюбинген университеті Ежелгі тарих институты
директоры (Германия)

Юлай Шамилъоглу (Yulai Shamiloglu), Висконсин
университетінің профессоры (АҚШ)

Уямо Томохико (Uyamo Tomohiko), профессор,
Хоккайдо университеті славян-еуразиялық зерттеу
орталығының жетекші ғылыми қызметкері (Жапония)
Ожал Огуз (Ozhal Oguz), академик, Түркия ЮНЕСКО
ұлттық комиссиясының президенті (Түркия)
Мехмет Шахингоз (Mehmet Shatingoz), профессор, Гази
университеті (Түркия)

Гзавье Аллез (Xavier Hallez), Әлеуметтік ғылымдар
институтының профессоры (Франция)

Тишкин А.А., Алтай мемлекеттік университетінің
профессоры (Ресей)

Петер Финке (Peter Finke), профессор, Цюрих
университетінің профессоры, Этнология институтының
директоры (Швейцария)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Еркембек Б.Б., оқытушы (Қазақстан)

Әлібеков С.Б., оқытушы (Қазақстан).

Тарих сериясы Отан тарихы, Дүниежүзі тарихы, деректану, тарихнама, археология, этнология,
түрік халықтарының тарихы, тарихи тұлғалар, мұражай ісі, мұрағаттану бағыттарын қамтиды.

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы

Гульмира Шаккозова

Телефон: +7 747 125 6790

E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Компьютерде беттеген

Айгүл Алдашева

ИБ № 15176

Пішімі 60x84/8. Көлемі 18,9 б.т. Тапсырыс № 12614.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында
басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2021

B. Syzdykov , **K. Zhetibayev** , **M. Bakhtybayev***

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan,

*e-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz

RESEARCH OF THE SYSTEM OF PROTECTION OF THE MEDIEVAL CITY OF SYGANAK

The article, based on medieval historical sources and research conducted on the medieval city of Sygnak, provides a brief overview of the role and significance of the city in the history of the Kazakh nation. One of the major centers on the Great Silk Road, the most important city on the Syr Darya, Sygnak has long been a well-developed culture, economy, crafts and trade, agriculture and cattle breeding. In the XI–XIII centuries it was known as one of the centers of the Kypchak Khanate, in the XIV–XV centuries it was the capital of Ak Orda, and in the XV–XVI centuries it was the capital of the Kazakh Khanate, becoming the political and economic center of the khanate. The defensive system of the medieval city of Sygnak, including the fortified walls with gates, has not been sufficiently studied, therefore, within the framework of this topic, we decided to conduct research work, identify the specifics of the city's defensive system and introduce it into scientific circulation. The article examines the results of archaeological research carried out at the medieval settlement of Syganak, analyzes the architectural features of the eastern gates and fortress walls of the city, manufacturing technology and building materials. In addition, a comparative analysis of the Sygnak gate with the gates of medieval cities in the region was carried out and additional scientific conclusions were drawn. Based on field data obtained during the excavations, the chronology of the eastern gate and fortress walls was determined.

Key words: Syganak, protection system, gate, Syrdarya, middle ages, medieval cities.

Б. Сиздиқов, К. Жетібәев, М. Бахтыбаев*

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан қ.

*e-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz

Ортағасырлық Сығанақ қаласының қорғаныс жүйесінің зерттелуі

Мақалада Сығанақ қаласында жүргізілген зерттеулерді және ортағасырлық тарихи деректерді топтастыра отырып, қаланың қазақ халқының өткен тарихында алар орны мен маңызына қысқаша шолу жасалады. Ұлы Жібек жолы бойындағы ортағасырлық ірі орталықтардың бірі болған Сығанақ қаласы, ерте заманнан-ақ мәдениеті мен экономикасы, қолөнері мен саудасы, егіншілігі мен мал шаруашылығы қатар дамыған Сыр бойындағы маңызды қалаларының бірі болды. XI–XIII ғасырлар аралығында Қыпшақ хандығының басты орталықтарының бірі ретінде танылса, XIV–XV ғасырларда Ақ Орданың астанасы, ал XV–XVI ғасырларда Қазақ хандығының астанасы болып, хандықтың саяси және экономикалық орталығына айналды. Ортағасырлық Сығанақ қаласының қорғаныс жүйесі, соның ішінде қақпасымен қамал қабырғаларының аз зерттелуіне байланысты, аталмыш тақырып аясында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізіп, қаланың қорғаныс жүйесінің өзіндік ерекшелігін анықтап, ғылыми айналымға енгізуді жөн санадық. Мақалада Сығанақ қаласында жүргізілген археологиялық ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне тоқтала отырып, қаланың шығыс қақпасы мен қамал қабырғаларының архитектуралық ерекшелігіне, жасалу технологиясы мен құрлыс материалдарына талдау жасалынды. Сонымен қатар, аймақтағы ортағасырлық қалалардың қақпаларымен салыстырмалы талдау жасалынып, қосымша ғылыми тұжырымдар айтылды. Қазба жұмысы барысында алынған заттай деректер негізінде қаланың шығыс қақпасы мен қамал қабырғаларының мерзімі анықталды. Мақала BR10965310 «Тарихи-мәдени мұра нысаны – ортағасырлық Сығанақ қалашығында кешенді археологиялық зерттеулер жүргізу» тақырыбындағы ғылыми жоба негізінде дайындалды.

Түйін сөздер: Сығанақ қаласы, қорғаныс жүйесі, қақпа, Сырдария, ортағасыр, ортағасырлық қалалар.

Б. Сиздииков, К. Жетібаев, М. Бахтыбаев*

Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави, Казахстан, г. Туркестан

*e-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz

Исследование фортификации средневекового городища Сыганак

В статье на основе средневековых исторических источников и исследований, проведенных на средневековом городе Сыганак дан краткий обзор роли и значения города в истории казахского народа. Сыганак – один из крупных центров на Великом Шелковом пути, важнейший город на Сырдарье издавна в Сыганке была хорошо развита культура, экономика, ремесла и торговля, земледелие и скотоводство. В XI–XIII веках был известен как один из центров Кыпчакского ханства, в XIV–XV веках – столицей Ак Орды, а в XV–XVI веках – столицей Казахского ханства, став политическим и экономическим центром ханства. Оборонительная система средневекового города Сыганак, в том числе крепостные стены с воротами недостаточно изучена, поэтому в рамках данной темы мы решили провести научно-исследовательскую работу, выявить специфику оборонительной системы города и ввести ее в научный оборот. В статье рассмотрены результаты археологических исследований, проведенных на средневековом городище Сыганак, проанализированы архитектурные особенности восточных ворот и крепостных стен города, технология изготовления и строительные материалы. Кроме того, был проведен сравнительный анализ сыганских ворот с воротами средневековых городов региона и сделаны дополнительные научные выводы. На основании натурных данных, полученных в ходе раскопок, были определены хронология восточных ворот и крепостных стен. Статья подготовлена в рамках научного проекта «BR10965310 Комплексное археологическое исследование объекта историко-культурного наследия – средневековое городище Сыганак».

Ключевые слова: Сыганак, фортификация, ворота, Сырдарья, средневековые, средневековые города.

Introduction

Syganak, one of the largest medieval cities of the Great Silk Road, is located 2 km away in the north-west direction from Sunakataaul, Zhanakorgan district, Kyzylorda region. Syganak has a special place in the history of the Kazakh people, as well as the Turkic peoples, since the city was the capital of the Kipchak Khanate (XI–XIII centuries), the White Horde (XIV–XV centuries) and the Kazakh Khanate (XV–XVI centuries) (Joldasbaev, 2009: p. 3).

According to the studies of the first Russian scientists, Syganak began to attract attention in the second half of the 19th century. For the first time in 1867, on behalf of the Russian Archaeological Commission, the archaeologist P.I. Lerha was sent to explore the medieval cities of Turkestan region. The scientist visited the city and provided information about its location and preservation at that time (Lerha, 1867: p. 38). In 1892, during geological exploration from Tashkent to Kyzylorda, local historian E.A. Smirnov visited the city of Syganak and described its territory, Tyumenaryk and the city's irrigation system. Unfortunately, there is no information about the city (Smirnov, 1897: p. 7). Also, in 1899 the head of the local history department of Turkestan V.A. Kallaur explored the city, and described its topography, in addition drew the

project of mosque, which is 100 meters away from the eastern gate of the city. Furthermore, the scientist informed that the medieval city of Syganak was surrounded by walls, and the domes of a red brick mosque had been partially preserved (Kallaur, 1900). In 1906, archaeologist I.A. Castan conducted research, and complemented the description of the city by Kallaur (Kastane, 1911: p. 189–192).

Materials and methods

In 1927, on behalf of the Institute of Material Culture, A.Y. Yakubovsky explored the city Syganak. He paid special attention to the topography of the city, photographed and described the preserved monuments near the city. In addition, scientist collected information about the city and published a scientific article (Iakubovskii, 1929).

In 1947, the head of the South Kazakhstan archaeological expedition A.A. Bernshtam visited the site of the monument, drew up a topographic project of the city and found out that the city had been existing since the time of the Kangli based on collected materials (Bernshtam, 1949: p. 59–99). Furthermore, members of the South Kazakhstan archaeological expedition E.I. Ageeva and G.I. Patsevichi carried out excavations, and on the basis of the collected materials, discovered that the city lived in the V–VIII cen-

turies, recovered in the XII-XVI centuries after falling and revived during the White Horde (Ageeva and Patsevich, 1958: p. 206-208). However, the aforementioned scientists did not conduct any archaeological excavations in the city, but only explored and described the city and its surroundings. Also, they tried to determine the period of the city's existence by collecting materials about the city.

In the 70s of the twentieth century, the head of the Otyrar archaeological expedition K.A.Akisev and K.Baipakov studied the city topographically and identified it as the second most famous medieval city after Otyrar (Akisev, Baipakov, Erzakovich, 1972: p. 37-38).

Nevertheless, none of the above-mentioned scientists conducted archeological excavations in the city. As a result, the city was neglected by scientists and became a cemetery until year 2000. The archeological condition of the city is very poor. Archaeologists from the International Kazakh-Turkish University named after Hodja Ahmet Yasawi have been conducting archeological excavations in the city since 2003. Owing to archeological excavations carried out in past years, the eastern gate of the city, the walls of the fortress near the gate, living quarters, the central mosque and the mausoleums in the city were opened and put into scientific circulation. In addition, stratigraphic sections were built in two parts of the city and the chronology of the cultural layers of the city was determined (Zholdasbaev and Aldabergenova, 2013: pp. 77-78).

Results and discussion

Exploring the eastern gate of Syganak city

The Research Institute of Archaeology of the International Kazakh-Turkish University named after Hodja Ahmet Yasawi conducted archeological excavations in 2011 in the area marked as the site of the eastern corner of Syganak in order to identify the eastern gate of the medieval city of Syganak. This is located in the eastern corner of the medieval city of Syganak. The topographic design of the gate clearly shows the peculiarities of construction. The area, marked as a gate, protrudes 35-40 m from the city walls. On both sides of the gate, the walls are attached to the main fortress that surrounds the city. On either side of the gate, there are two additional towers for gatekeepers or archers against perpetrators of the wall during the war. In the inner part of the gate structure, there is a main street facing northwest. On the outside of the gate, there are traces of the pit that surrounds the entire city. The excavation site is conventionally designated as No. 9. The site of the eastern gate, which is the main gate of the city, was cleared from very dense haloxylon, birch, wormwood and etc. It adjoins the main fortress surrounding the city and stretches about 35-40 m to the east. Excavations were carried out to determine the design of the gate on the basis of construction sites indicated in the topographic project (Figure 1) (Joldasbaev, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, Arynov, 2011: p. 77-92).

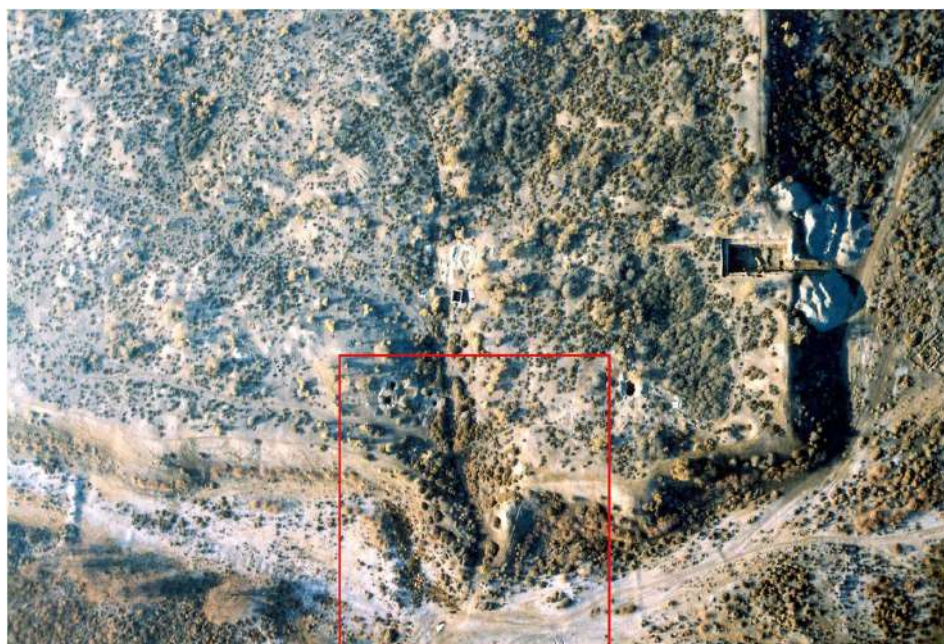

Figure 1 – View to the excavation of the eastern gate of Syganak

Excavations at the eastern gate of the medieval city of Syganak from 2011 to 2013 revealed that the gate was oriented to the south-east, in front of the gate there was a horde surrounding the city, a suspension bridge on ceramic platforms and two towers with an area of 4 m on the right and left sides. Also, the places of the gate pedestal, the floor with burnt pottery fragments, the walls of the fortress and two rows of brick walls were identified (Joldasbaev, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, Arynov, 2011: 77–92; Joldasbaev, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, Arynov, 2012: p. 11; Joldasbaev, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, Arynov, 2013: pp. 14–26). However, the gate is poorly preserved. This was due, firstly, to the thick vegetation layer, which negatively affected the preservation of the building floor. Secondly, during the Soviet era, the water from the rice fields around the monument was collected around the city, and thirdly, before the

excavation in 2009, the villagers entered the city center.

During the excavation, ceramic protective openings were identified on the right side of the ceramic wall, which was attached to the gate from the inside of the gate. Based on the architectural structure of the gate and the location of the defensive openings, we conclude that it may be the inner gate of the city. This is due to the fact that the walls of the gates on both sides of the gate are bent and attached to the towers, and the mouths of the above-mentioned protective openings open inwards. The curved position of the wings prevents the movement of intruders and may have protected the inner gate by resisting the enemy through the above-mentioned protective openings. This is because these openings are directed inwards, not outwards. For these reasons, we conclude that there may be a second gate inside the eastern gate of the medieval city of Syganak (Figure 2).

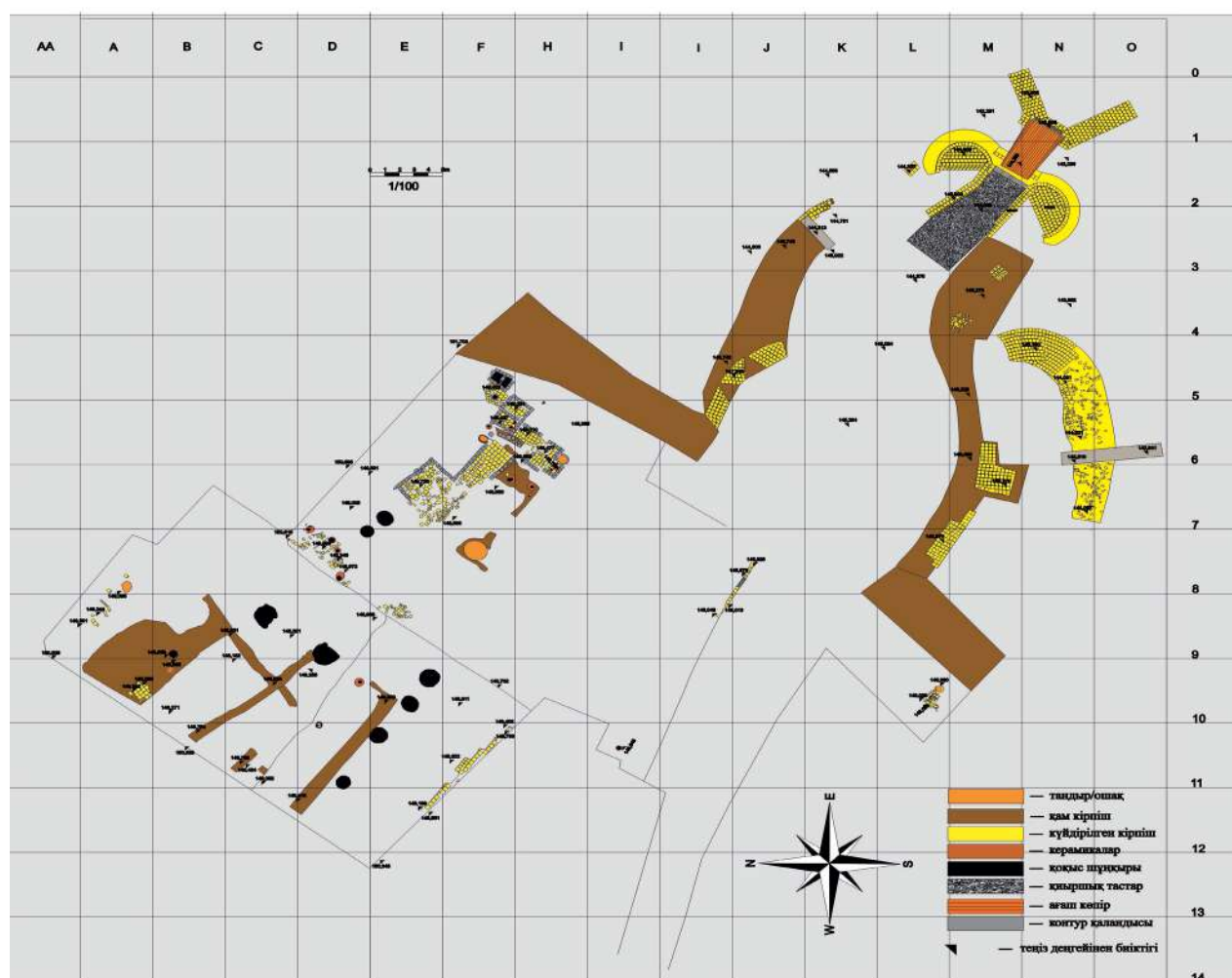

Figure 2 – Project of the eastern gate of Syganak

Archaeological excavations of medieval monuments have revealed medieval cities with internal and external gates. The city of Otyrar is one of the medieval cities with internal and external gates. The location of the second gate was determined from the inside of the southern gate, which is the main gate of Otyrar (Figure 3). The walls in front of the inner gate are right angled (Akylbek, 2014: pp. 413–430). That is, the front of the inner gate is narrow. The narrowness of the front of the gate impedes the movement of intruders and allows protecting the inner gate by resisting the enemy through the protective openings on both sides.

Excavations in the town of Syganak revealed the location of a ceramic tower and rooms for gatekeepers protruding from the left side of the ceramic wall attached to the gate from the inside of the gate (Joldasbaev, Jetibaev, Bahtybaev, Arynov, 2019: pp. 7–17). Rooms for guards inside the gates were also discovered during excavations in the medieval Sauran and Otrar (Figure 4) (Eleuov, Aqymbek, Qaliev, Aljanov, 2005: pp. 8–26). These rooms are small and located close to or adjacent to the tower.

In the construction of the gates of the medieval city of Syganak, pieces, baked ceramics, stone, wood and decorative ceramics of the surrounding mausoleums of the XII–XIV centuries were used. The sizes of ceramics used in the construction of the gates are various: 27x27x5, 26x26x5, 23x23x5 cm.

The gate of the medieval city of Syganak is a building with its own architectural features. This gate differs from the gates of Sauran and Otyrar in this region. Unfortunately, no special excavations were carried out on the gates of many medieval cities. For example, the construction of the tower of the gates of Otyrar was built protruding from the city platform, and this feature can be seen to some extent in the construction of the gates of Sauran. There is also a suspension bridge in front of both city gates. The pier for the suspension bridge in front of the gates of Syganak has not been identified yet. However, it may be determined as a result of large-scale excavations in the future. The main platform of Syganak is made of fired brick, the front two side towers are made of fired brick and the main platform is protruding 4.5 m forward. The highest point of the platform is 1.7 m and continues downwards; however, it was not fully opened due to groundwater leakage during the excavation. Unlike the gates of the medieval cities of Sauran and Otrar, where the

main gates of Syganak were excavated, there is an additional tower inside the gate for the gatekeepers. The tower is located on the left side of the inner part of the gate. The tower was discovered during excavations in 2018. Chief Architect of the Republican State Institution “Kazreconstruction” N. Imazhanov, who is carrying out the reconstruction of facilities in the city of Syganak, suggests that the second tower should be on the right side of the gate. N. Imazhanov, based on the defense system of the city and the architectural features of the gate, concludes that there should be a second additional tower for the protection of the gate.

As for the chronology of the gate, archeological data obtained during the excavations allow to determine the date of construction of the gate. During archeological excavations at the site of the gate, several copper coins of the XIV–XVI centuries and fragments of decorative ceramic casings of the XII–XIV centuries were found. Among the found copper coins are coins of the 14th century with the inscription «Sarai al-Jadid» and fels of the XV–XVI centuries. During the excavation, a large number of fragments of decorative ceramics of the XII–XIV centuries, painted in different sizes and with different ornaments, were found between the ruins of the burnt brick platform at the entrance to the gate and the tower (Figure 5). We believe that the ceramic tiles were brought from medieval buildings (mausoleums) around the city and used for the construction of gates. This is due to the fact that these decorative ceramic tiles are found among the ceramic tiles in the form of broken particles.

Exploring the walls of the fortress of Syganak

A systematic study of the walls of the medieval city of Syganak dates back to 2009. In 2009, employees of the Research Institute of Archeology of the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Akhmet Yasavi carried out stratigraphic excavations on an area of 14x4 m in order to study the walls of the fortress in the northwestern part of Syganak. These stratigraphic excavations were carried out in 2009–2011, excavated to a depth of 9 m (stage 18) and revealed 6 building layers to the ground layer (continent). As a result of stratigraphic excavations on the walls of the fortress, it turned out that the fortress wall begins with a 4-tiered building [Joldasbaev et al., 2011: p. 7–21; Zholdasbaev, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, 2009: p. 28; Zholdasbaev, Kozha, Murgabaev, Bahtybaev, Nurhanov, Arynov, 2009: pp. 27–30].

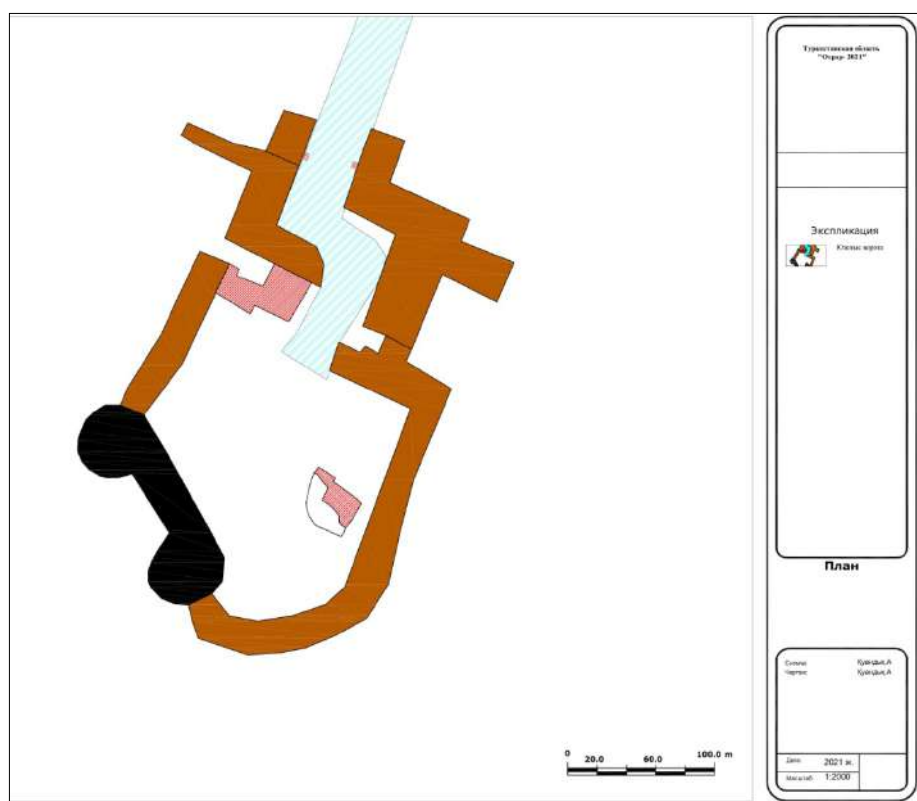

Figure 3 – Project of the eastern gate of Otyrar

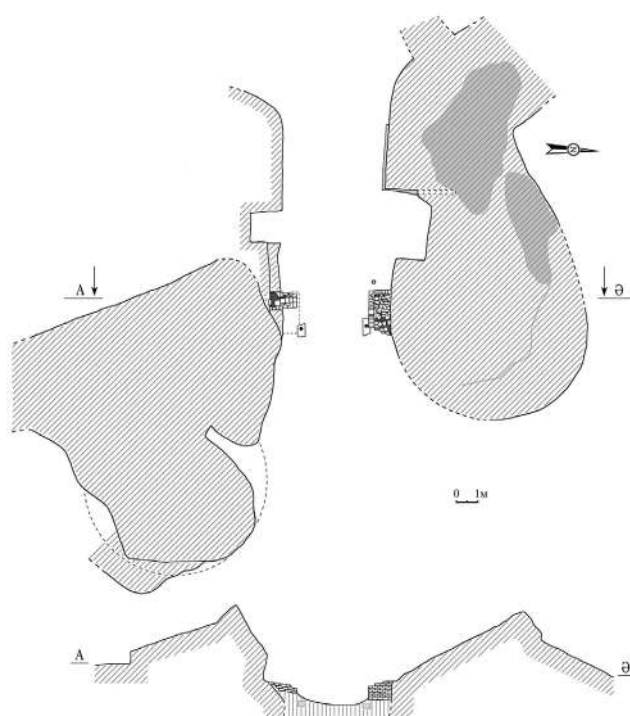

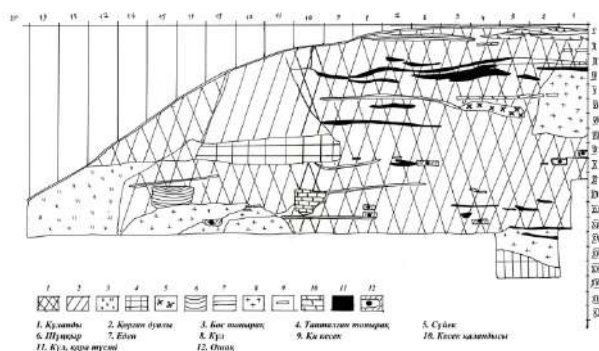
Figure 4 – Project of the eastern gate of Sauran

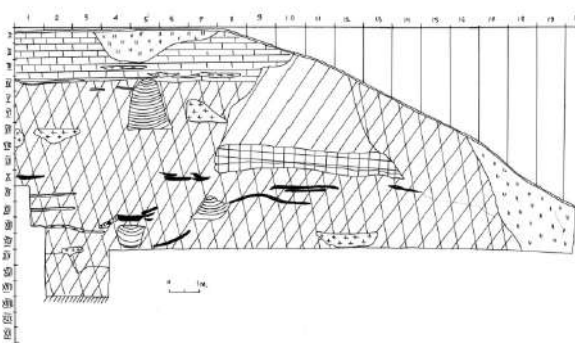
Figure 5 – Finishing ceramic tiles from the eastern gate of Syganak

The site is made by compacting soil 0.5-1 m thick under the walls of the fortress. The prepared site was covered with reeds, and the walls of the fortress were made of mixed bricks and straw. The size of the blocks on the walls of the fortress is 12x20x40 cm. The blanks are molded of light orange clay mixed with straw. As a result of stratigraphic

studies, it turned out that the walls of the fortress were repaired several times. This is due to the fact that the top layer moves inward several times in stages downward. Based on physical data obtained during excavations, it was established that the city existed continuously in the XIII-XVIII centuries (Figure 6-7).

The northern part of the stratigraphic excavation

Southern part of the stratigraphic excavation

Figure 6 – Stratigraphic excavation

The walls of the fortress on the right and left sides of the eastern gate of the medieval city of Syganak were discovered during archeological excavations in 2019-2020. In order to open the outer parts of the fortress walls on the left and right sides of the city gates, cleaning works were carried out and reconnaissance sections with a width of 2 m

were built. During the excavations, fragments of ceramics dating back to the XVII-XVIII centuries, fragments of pottery and a large number of cut-out saiga horns were found in the upper part of the walls of the fortress. The outside of the fortress wall was completely cleared of loose soil. It was found that the wall was built on a platform made of black and

yellow clay. The wall is oriented from south-west to north-east, it is made of bricks measuring 12x20x40 cm. In the middle of the ridge, at a height of 1 m above the level of the footing, 0.5 cm thick reeds

were laid, and the lower layers were made of yellow clay. The size of the identified pieces was 42x27x12 cm. The pieces are made of light orange clay (Joldasbaev, et al. 2020: pp. 7–21).

Figure 7 – The process of working with stratigraphic excavations

The left wall of the fortress was opened at a length of 50 m and a height of 2.5 m. As a result, it was found that the walls were made of bricks measuring 12x20x40 cm. The right wall was 30 m long and 2.5–3 m high. Also, in this part, the outside of the tower of the fortress wall was opened, and the outer area was found to be 24 m wide and 2–4 m high. As a result of archeological excavations, the Kyzylorda branch of RSE «Kazreconstruction» of Kyzylorda region carried out restoration work on the identified eastern gate, fortress wall and tower (Figure 8) (Joldasbaev, et al. 2019: pp. 16–17; Jetibaev, Joldasbaev, Arynov, Bahtybaev, 2020: pp. 312–325).

Conclusion

The eastern gate of the medieval city of Syganak is a building with its own architectural features.

Unfortunately, due to the lack of special excavations at the gates of many medieval cities in the region, it was not possible to identify specific specimens. A comparative analysis of the Syganak Gate with the main gates of the medieval cities of Sauran and Otyrar in the region revealed similarities and differences in the structure of the gates. The location of suspension bridges at the gates of these cities, the location of guard rooms inside the gates and the fact that the structure of the inner part is in the form of narrow intersections show similarities. The eastern gate of Syganak differs from the gates of the medieval cities of Sauran and Otyrar in that there is an additional tower inside the gate for the gatekeepers and the main platform is protruding 4.5 m. In addition, the location of the ceramic protective recesses on the right side of the ceramic wall, which is planned to be built from the inside of the gate to the gate, distinguishes this gate from the above-mentioned gates.

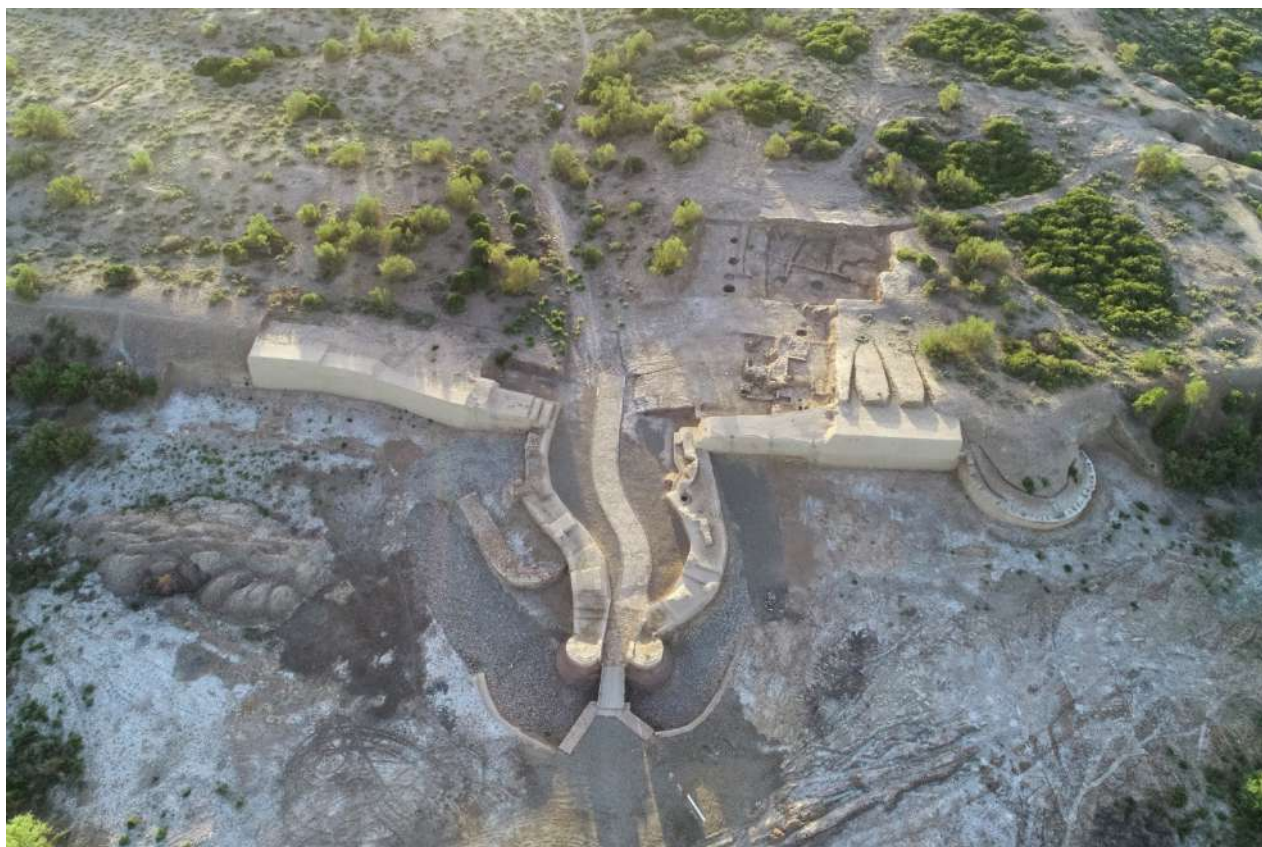

Figure 8 – Aerial view of the eastern gate of Syganak

As for the chronology of the gate, based on archeological data obtained during the excavations, we determined the time of construction of the gate. Archaeological excavations at the site of the gate revealed that the eastern gate dates back to the XIV-XVI centuries, based on several copper coins dating back to the XIV-XVI centuries. Among the found copper coins there are 14th-century's coins

with the inscription “Sarai al-Jadid” and the fels of the 15th-16th centuries, which have not been preserved.

The article is based on the research project BR10965310 “Object of historical and cultural heritage – a comprehensive archaeological study of the medieval city of Syganak”.

References

- Joldasbaev S. (2009). Ortagasyrlyq Syganaq qalasy (X–XVIII gg.) [Medieval city of Syganak (X–XVIII centuries.)]. Turkistan: Turan baspasy, p. 246.
- Lerh P. (1870). Arheologicheskaya poezdka v Turkestanskii kraï v 1867 godu [Archaeological trip to the Turkestan region in 1867]. Sank-Peterburg: Izdatelstvo Akademiya Nauk, p. 38.
- Smirnov E.A. (1897). Drevnosti na srednem i nizhnem techenii r. Syrdari [Antiquities on the middle and lower reaches of the Syrdarya River]. PTKLA ot 17 fevralia, p. 7.
- Kallaur V.A. (1900). Drevnie goroda Saganak (Sunak), Ashnas ili Eshnas (Asanas) v Perovskom uezde, razrushennye Chingizhanom 1219 g [The ancient cities of Saganak (Sunak), Ashnas or Eshnas (Asanas) in Perovsky county, destroyed by Genghis Khan in 1219]. PTKLA. Prilozheniia k protokolu ot 7 fevralia.
- Kastane I.A. (1911). Nadgrobye sooruzeniia kirgizskikh stepei [Tombstones of the Kyrgyz steppes]. Orenburg: Tipo-lit. Gub. pravleniia, p. 189–192.
- Iakubovskii A. Iu. (1929). Razvaliny Sygnaka [Ruins of Sygnak]. Soobsheniia GAIMK.
- Bernshtam A.N. (1949). Problemy drevnei istorii i etnogeneza Iujnogo Kazakhstana [Problems of ancient history and ethnogenesis of Southern Kazakhstan]. Izvestiia AN Kaz SSR. Seriya arheologicheskaya. Vypusk 2. p. 59–99.

- Ageeva E.I., Patsevich G.I. (1958). Iz istorii osedlykh poselenii i gorodov Iujnogo Kazakhstana [From the history of settled settlements and cities of Southern Kazakhstan]. Almaty: Trudy IIAE AN Kaz SSR. T.5. p. 215.
- Akyshev K.A., Baipakov K.M., Erzakovich L.B. (1972). Drevnii Otrar (topografiya, stratigrafiya, perspektivy) [Ancient Otrar (topography, stratigraphy, prospects)]. Alma-Ata: Izdatel'stvo «NAUKA» Kazahsoi SSR, p. 214.
- Joldasbaev S., Murgabaev S., Bahtybaev M., Nurhanov B., Arynov Q. (2011). 2011 jyly Ortagasyrlyq Syganaq qalasynda jurgizilgen gylymi-zertteu jumystarynyn esebi [Report on the research work carried out in the medieval city of Syganak in 2011]. Turkistan: p. 133.
- Joldasbaev S., Murgabaev S., Bahtybaev M., Nurhanov B., Arynov Q. (2012). 2012 jyly Ortagasyrlyq Syganaq qalasynda jurgizilgen gylymi-zertteu jumystarynyn esebi [Report on the research work carried out in the medieval city of Syganak in 2012]. Turkistan: p. 145.
- Joldasbaev S., Murgabaev S., Bahtybaev M., Nurhanov B., Arynov Q. (2013). 2013 jyly Ortagasyrlyq Syganaq qalasynda jurgizilgen gylymi-zertteu jumystarynyn esebi [Report on the research work carried out in the medieval city of Syganak in 2013]. Turkistan: p. 49.
- Akylbek S.Sh. (2014). Sitadel' Otrara [The Citadel Of Otrara]. Arheologianyn shynyna shyqqan K.A. Aqyshevtyn tuganyna 90 jyl toluyna arналган «Qazaqstan territoriasyndagy ejelgi jáne ortagasyrlyq memleketter» atty halyqaralyq gylymi konferentsiua materialdarynyn jinagy. Almaty: p. 413–430.
- Eleuov M., Aqymbek E., Qaliev S., Aljanov R. (2005). Turan arheologualyq ekspeditsiiasynyn 2005 jyly Respublikalyq «Mádeni mura» bagdarlamasy boynsha jasagan «Ortagasyrlyq Sauran qalasy» kelisim shart taqyrybynda jurgizgen zertteuleri [Research conducted by the Turan archaeological expedition in 2005 under the Republican program “cultural heritage” on the contractual theme “medieval city of Sauran”. Turkistan: p. 8–26.
- Joldasbaev S., Jetibaev K., Bahtybaev M., Murgabaev S., Arynov Q., Sizdikov B., Gursol M., Amanturov M., Maldybekova L. (2020). «Qyzylorda oblysynyn mádeniet, muragattar jáne qujattama basqarmasynyn Qyzylorda oblystyq tarihi jáne mádeni eskertkisherdi qorgau jonindegi» kommunaldyq memleketik mekemesi tapsyrysy boynsha oryndalghan «Qyzylorda oblysy, Janaqorgan audanyndagy Syganaq qalashygyna arheologualyq zertteu jumystaryn jurgizu» taqyryby boynsha 2020 jyly atqarylghan gylymi-zertteu jumystary jauly esep [Report on the research work carried out in 2020 on the topic: “conducting archaeological research on the settlement of Syganak in Zhanakorgan District of Qyzylorda region”, executed by order of the municipal state institution “Department of culture, archives and documentation of Qyzylorda region for the protection of historical and cultural monuments of Qyzylorda region”. Turkistan: p. 118.
- Joldasbaev S., Jetibaev K., Bahtybaev M., Murgabaev S., Arynov Q., Sizdikov B., Gursol M., Amanturov M., Maldybekova L. (2019). «Qyzylorda oblysynyn mádeniet, muragattar jáne qujattama basqarmasynyn Qyzylorda oblystyq tarihi jáne mádeni eskertkisherdi qorgau jonindegi» kommunaldyq memleketik mekemesi tapsyrysy boynsha oryndalghan «Qyzylorda oblysy, Janaqorgan audanyndagy Syganaq qalashygyna arheologualyq zertteu jumystaryn jurgizu» taqyryby boynsha 2019 jyly atqarylghan gylymi-zertteu jumystary jauly esep [Report on the research work carried out in 2019 on the topic: “conducting archaeological research on the settlement of Syganak in Zhanakorgan District of Qyzylorda region”, executed by order of the municipal state institution “Department of culture, archives and documentation of Qyzylorda region for the protection of historical and cultural monuments of Qyzylorda region”. Turkistan: p. 161.
- Jetibaev K., Joldasbaev S., Arynov Q., Bahtybaev M. (2020). Syganaq qalashygynnda 2019 jyly jurgizilgen arheologualyq zertteu jumystarynyn nátiželeri [Results of archaeological research conducted in the syganak settlement in 2019]. Iasau universitetinin habarshysy. №2 (116). p. 312–325.
- Zholdasbaev S., Aldabergenova M. (2013). The medieval town of Kazakhstan. Asian Social Science. Volume 9, Issue 5, p. 73–82.
- Joldasbaev S., Jetibaev K., Bahtybaev M., Arynov Q. (2019). Syganaq qalashygynyn shygys qapasynda jurgizilgen arheologualyq qazba jumystary [Сығанақ қалашығының шығыс қақпасында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары]. Iasau universitetinin habarshysy. №1 (111). p. 7–17.
- Zholdasbaev S., Murgabaev S., Bahtybaev M., Nurhanov B. (2009). Ortagasyrlyk Syganak kalasy gylymi zhobany 2009 zhyly (aralyk) esebi [Medieval city of Syganak scientific project report for 2009 (interim)]. Turkistan: p. 161.
- Zholdasbaev S., Kozha M., Murgabaev S., Bahtybaev M., Nurhanov B., Arynov K. (2010). 2010 zhyly Ortagasyrlyk Syganak kalasynda zhurgizilgen gylymi-zertteu zhymystarynyn esebi [Report on the research work carried out in the medieval city of Syganak in 2010]. Turkistan: p. 107.

Әдебиеттер

- Жолдасбаев С. (2009). Ортағасырлық Сығанақ қаласы (X–XVIII ғғ.). Түркістан: Тұран баспасы, 246 б.
- Лерх П. (1870). Археологическая поездка в Туркестанский край в 1867 году. Санкт-Петербург: Издательство Академия Наук, 38 б.
- Смирнов Е.А. (1897). Древности на среднем и нижнем течении р. Сырдарьи. ПТКЛА от 17 февраля, С. 7.
- Каллаур В.А. (1900). Древние города Саганак (Сунак), Ашнас или Эшнас (Асанас) в Перовском уезде, разрушенные Чингиз-ханом 1219 г. ПТКЛА. Приложения к протоколу от 7 февраля.
- Кастанье И.А. (1911). Надгробные сооружения киргизских степей. Оренбург: Типо-лит. Губ. правления, С. 189–192.
- Якубовский А.Ю. (1929). Развалины Сыгнака. Сообщения ГАИМК.
- Бернштам А.Н. (1949). Проблемы древней истории и этногенеза Южного Казахстана. Известия АН Каз ССР. Серия археологическая. Выпуск 2. С. 59–99.

Агеева Е.И., Пацевич Г.И. (1958). Из истории оседлых поселений и городов Южного Казахстана. Труды ИИАЭ АН Каз ССР. Т.5. С. 215.

Акишев К.А., Байпаков К.М., Ерзакович Л.Б. (1972). Древний Отрар (топография, стратиграфия, перспективы). Алма-Ата: Издательство «НАУКА» Казахской ССР, С. 214.

Жолдасбаев С., Мургабаев С., Бахтыбаев М., Нурханов Б., Арынов Қ. (2011). 2011 жылы Ортағасырлық Сығанақ қаласында жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының есебі. Түркістан: 133 б.

Жолдасбаев С., Мургабаев С., Бахтыбаев М., Нурханов Б., Арынов Қ. (2012). 2012 жылы Ортағасырлық Сығанақ қаласында жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының есебі. Түркістан: 145 б.

Жолдасбаев С., Мургабаев С., Бахтыбаев М., Нурханов Б., Арынов Қ. (2013). 2013 жылы Ортағасырлық Сығанақ қаласында жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының есебі. Түркістан: 49 б.

Ақылбек С.Ш. (2014). Цитадели Отрара. Археологияның шыңына шыққан К.А. Ақышевтың туғанына 90 жыл толуына арналған «Қазақстан территориясындағы ежелгі және ортағасырлық мемлекеттер» атты халықаралық ғылыми конференция материалдарының жинағы. Алматы: 413–430 б.

Елеуов М., Ақымбек Е., Қалиев С., Әлжанов Р. (2005). Тұран археологиялық экспедициясының 2005 жылы Республикалық «Мәдени мұра» бағдарламасы бойынша жасаған «Ортағасырлық Сауран қаласы» келісім шарт тақырыбында жүргізген зерттеулері. Түркістан: 8–26 б.

Жолдасбаев С., Жетібаев К., Бахтыбаев М., Мургабаев С., Арынов Қ., Сиздинов Б., Гурсой М., Амантуров М., Малдыбекова Л. (2020). «Қызылорда облысының мәдениет, мұрағаттар және құжаттама басқармасының Қызылорда облыстық тарихи және мәдени ескерткіштерді қорғау жөніндегі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі тапсырысы бойынша орындалған «Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданындағы Сығанақ қалашығына археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізу» тақырыбы бойынша 2020 жылы атқарылған ғылыми-зерттеу жұмыстары жайлы есеп. Түркістан: 118 б.

Жолдасбаев С., Жетібаев К., Бахтыбаев М., Мургабаев С., Арынов Қ., Сиздинов Б., Гурсой М., Амантуров М., Малдыбекова Л. (2019). «Қызылорда облысының мәдениет, мұрағаттар және құжаттама басқармасының Қызылорда облыстық тарихи және мәдени ескерткіштерді қорғау жөніндегі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі тапсырысы бойынша орындалған «Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданындағы Сығанақ қалашығына археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізу» тақырыбы бойынша 2019 жылы атқарылған ғылыми-зерттеу жұмыстары жайлы есеп. Түркістан: 161 б.

Жетібаев К., Жолдасбаев С., Арынов Қ., Бахтыбаев М. (2020). Сығанақ қалашығында 2019 жылы жүргізілген археологиялық зерттеу жұмыстарының нәтижелері. Ясауи университетінің хабаршысы. №2 (116). 312–325 б.

Zholdasbaev S., Aldabergenova M. (2013). The medieval town of Kazakhstan. Asian Social Science. Volume 9, Issue 5, P. 73–82.

Жолдасбаев С., Жетібаев К., Бахтыбаев М., Арынов Қ. (2019). Сығанақ қалашығының шығыс қақпасында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары. Ясауи университетінің хабаршысы. №1 (111). 7–17 б.

Жолдасбаев С., Мургабаев С., Бахтыбаев М., Нурханов Б. (2009). Ортағасырлық Сығанақ қаласы ғылыми жобаның 2009 жылғы (аралық) есебі. Түркістан: 161 б.

Жолдасбаев С., Қожа М., Мургабаев С., Бахтыбаев М., Нурханов Б., Арынов Қ. (2010). 2010 жылы Ортағасырлық Сығанақ қаласында жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының есебі. Түркістан: 107 б.

Результаты и обсуждения

Урочище Актерек, в котором представлены самые разнообразные археологические памятники, начиная с эпохи палеолита до позднего средневековья включительно (площадь – свыше 100 км), «расположено на северо-западных склонах Илийского Алатау и восточных отрогов Шуилийских гор, на северном склоне хребта Жетыжол представляющего собой небольшую горную гряду на западе Заилийского Алатау, между горами Кендыктас и Каракастекским хребтом. Длина около 70 км, максимальная высота – гора Суыктобе – 3273 м. От долин рек Шу и Иле эти горы отделены песчаными пустынями, что отражается на составе флоры региона. Всего во флоре Казахстана насчитывается 108 видов дикорастущих видов рода *Allium* L., из них 33 вида произрастает на территории Шу-Илийских гор» (Флора Казахстана, 1958). Эти природно-географические зоны с ее особыми природно-климатическими условиями были благоприятны для жизни людей с глубокой древности, главным образом из-за наличия водных источников, в том числе и значительной системы речных плесов, способствовавших значительному разнообразию животного мира. Удобной адаптации человеческих групп и сообществ в Шу-Или способствовало наличие закрытых долин с естественными местами для убежищ, где отмечено значительное число временных и постоянных поселений, главным образом определяющихся по наличию руинированного строительного материала – различного размера камней, которым в обилии располагает само урочище (Горячев, Сараев, Потапов, 2016: 19-37; Садуакасулы, Железняков, 2016: 3-19; Лурье, 2010: 279-284; Херманн, 2016: 52-73; Горячев, 2014: 84-92; Горячев, Сараев, 2016: 23-27; Марьяшев, Горячев, 201: 313-337).

Памятники урочища Актерек располагаются на значительной территории выше по ущелью и ниже выхода речки из ущелья – конуса выноса, а также ближайших ущелий. На понижающейся равнине (конусе выноса) имеются следы ирригационной системы, подводившей воду к полям, а также других следов воздействия на естественный ландшафт в разные эпохи: значительного числа остатков укрепленных поселений, фундаментов многочисленных усадебного типа жилых и хозяйственных построек, а также многочисленных памятников погребальной культуры. Среди них выделяется укрепленное поселение Керимбайтобе, которое представляет собой ква-

дратную площадку, ориентированную сторонами по сторонам света, окруженную земляным валом высотой 1,2 м, размер у основания 78x78 м. По углам имеются остатки четырех башен в виде невысоких холмиков. С западной стороны у подножия северо-западной башни расположен вход, к югу от него на валу обнаружены остатки пятой башни. В 1956 г. обследовано САЭ (дневники Г.И.Пацевич и Е.И. Агеевой) и заложено два шурфа. Один – на северо-западной башне, другой – в северо-восточном углу площадки. Собран подъемный материал: обломки неповрежденных глиняных сосудов, железный нож, кости домашних животных (Археологическая Карта, 1960: 289).

Петроглифы урочища Актерек обнаружены в нескольких местах. Основное их расположение было исследовано Железняковым Б.А., Садуакасулы А. и Херманн Л. в 2016 гг. По их мнению обследованная часть петроглифов Актерека имеет непосредственное отношение к памятникам всего хронологического диапазона и отражают их мировоззренческую составляющую. Также авторы считают, что памятник наскального искусства Актерек – пока самое крупное из обнаруженных местонахождений петроглифов хребта Жетыжол – горной и низкогорной местности, богатой на исторические события (Железняков, Садуакасулы, Херманн, 2017: 47). В 2021 году археологической экспедицией ЦГМ РК открыты новые петроглифы и святилище в верхней части долины южной окраины поселка Актерек, в ущелье Жарты ай. Небольшое, замкнутое ущелье Жарты ай (малозаметное даже для местных жителей поселка Актерек), в нескольких местах перекрыто крупными скальными породами, которые образуют подобие зала. На поверхности скал имеются изображения петроглифов эпохи бронзы, раннего железного века и древних тюрок. Вокруг крупных скал с петроглифами имеются площадки и отдельные помещения, выложенные камнями (кольцевые и прямоугольные выкладки). Изображения выбиты на патинированных поверхностях скальных выходов, большей части на южном и западном склонах ущелья ближе к верхней точке хребта, но есть и в средней и нижней части склона. Вероятнее всего это место святилища – храма, священного места или алтаря, места где древние жители совершали религиозные культы.

Первые исследования урочища Актерек были проведены в 1898 г. В.Д. Городецким, которым было зафиксировано укрепленное поселение Керимбайтобе в Актереке (№ 4032 АКК) (Ро-

МАЗМҰНЫ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

**ҚР Тәуелсіздігінің
30 жылдығына арналған
ғылыми мақала**

**Scientific article dedicated to the
30th anniversary of independence
of the Republic of Kazakhstan**

**Научная статья,
посвященная 30-летию
Независимости РК**

Кәрібаев Б.Б.
Тәуелсіздік кезеңіндегі отандық тарих ғылымының дамуы мәселелері3

Ғылыми мақалалар

Science articles

Научные статьи

<i>Abbasova-Guliyeva A.Z.</i> A historical view of the U.S. Middle east policy: the period of Obama administration	13
<i>Gülbeniz Palalı</i> Bulgars Relations With Bizantine and Franks During Krum Han and Omurtag	26
<i>Mirzayev G.R.</i> Central Asia - main foreign policy priorities of Uzbekistan: a new approach and practical actions	32
<i>Syzdykov B., Zhetibayev K., Bakhtybayev M.</i> Research of the system of protection of the medieval city of Syganak	42
<i>Samashev S.K.</i> Horse Branding Tradition Among the Turks	53
<i>Makhat D.</i> Bolshevik Opposition to the Idea of Turkic Unity (The First Quarter of the Twentieth Century)	63
<i>Рысбеков Т., Рысбекова С., Шынтемірова Б.Ғ.</i> Оралдағы 1991 жылғы «Қыркүйек оқиғасы» туралы не білеміз?	78
<i>Тулибаева Ж.М., Тулибаев Т.Е.</i> К истории появления двух редакций сочинения му‘Ин ад-Дина Натанзи	92
<i>Айтқұл Х.А., Железняков Б.А., Зікірия Д.Қ.</i> Керамика поселения Рахат IX – начала XIII вв. (предварительные результаты полевых исследований в ущелье Рахат в 2021 г.)	101
<i>Беделова Г.С.</i> Қытайдағы моңғол билігі тұсындағы сауда қатынастарының кейбір мәселелері	112
<i>Ноғайбаева Д.Т., Ибадуллаева З.Ө.</i> Қазақ туыстық антропологиясын әлемдік ғылыммен интеграциялау мәселесі	122
<i>Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А., Маргулан А.С.</i> Города и оседлые поселения Западного Казахстана в эпоху Средневековья (на примере жизнедеятельности Золотоордынского городища Актобе)	131
<i>Исаев М.С., Тұрсұн Х., Байболов Б.Қ.</i> Қазақстандағы қылуат жерасты мешіттерінің тарихы мен қызметі (жазба және археологиялық деректерде)	141
<i>Далаева Т.Т., Оспанова Р.Р.</i> Қазақ халқының ерлер бас киімдері визуалды және нарративті деректерде: вестиментарлы кодтың эволюциясы (XIX-XX ғасырдың басы)	149
<i>Ахмет А.Қ., Айтжанқызы Ф.</i> Тұлғалар тарихының зерттелуі	160
<i>Буранбаев Р.Н.</i> Обзор письменных и археологических источников по средневековым городищам Аспара и шаруашылык (Чу-Таласское Междуречье)	172
<i>Мякишева О.А., Торежанова Н.Ж.</i> Археологические памятники урочища Актерек как музей под открытым небом	183

<i>Ақылбек С.Ш., Гурсой М.</i> Тостаған қорымындағы қазба жұмыстарының нәтижесі	194
<i>Дүйсебаева А.И.</i> Анализ и основные характеристики источников в изучении внедрения имперских ветеринарных практик в систему казахского скотоводства	209
<i>Құрманязов И.С, Ағыбаева Л.А., Сыдықова Ж.Т.</i> Солтүстік-Шығыс Арал маңы тас ғасыры мен қола дәуірі ескерткіштерін геоақпараттық бағдарламасы жүйесіне енгізу	216